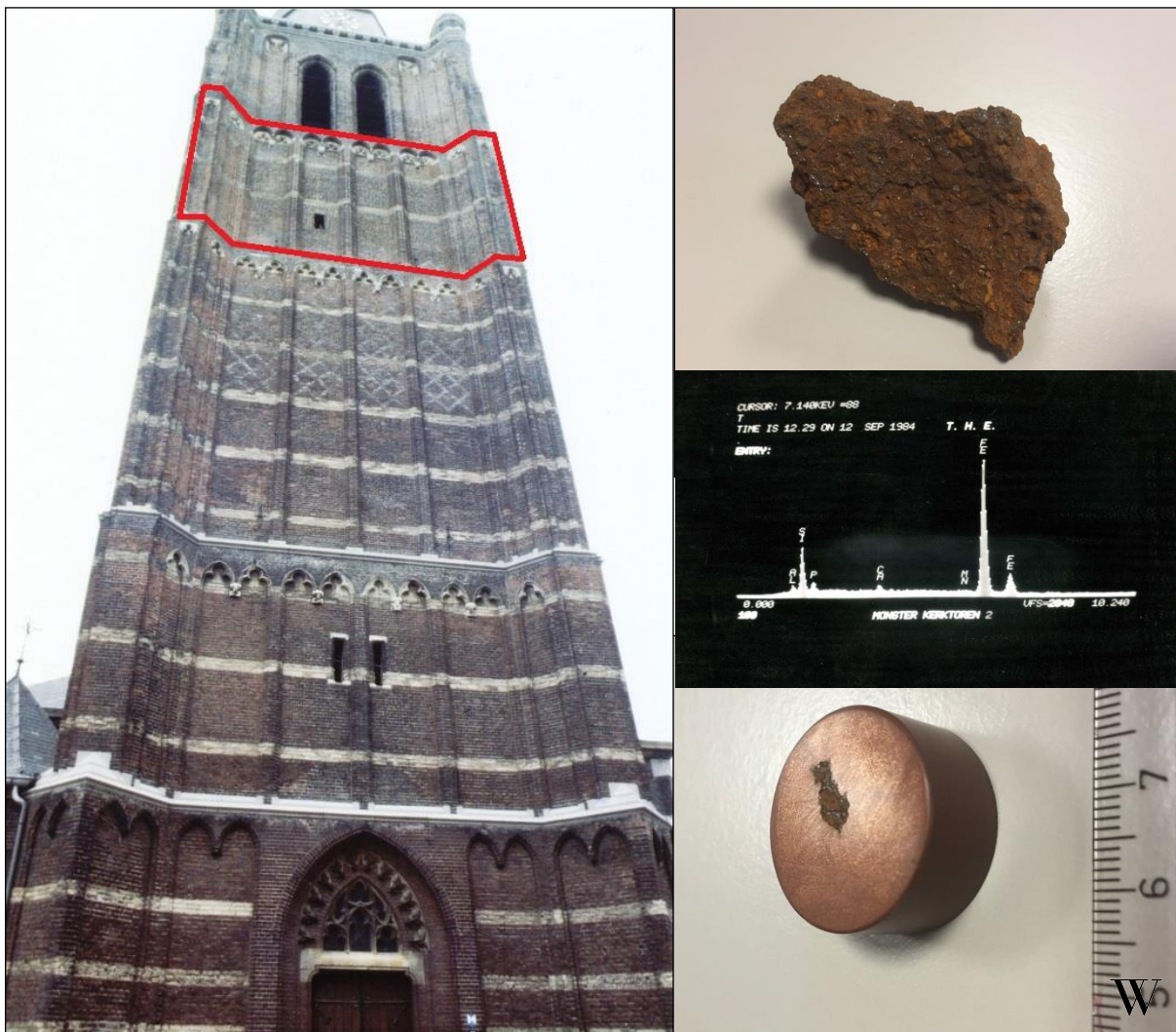

Rapportage archeologisch onderzoek Nederweert-Kerkstraat 58 Kerktoren (1984)

ALFONS BRUEKERS

Voorwoord

Deze publicatie is een uitgave van de Stichting Regionaal Archeologisch Bodemonderzoek te Nederweert (STRABO), die zich ten doel stelt oud(-er) archeologisch onderzoeks- en vondstenmateriaal te documenteren en te ontsluiten voor wetenschappelijk onderzoek en algemeen publiek.

Overname van deze rapportage gedeeltelijk of geheel, via welk medium dan ook, is zonder bronvermelding niet toegestaan.

Alfons Bruekers

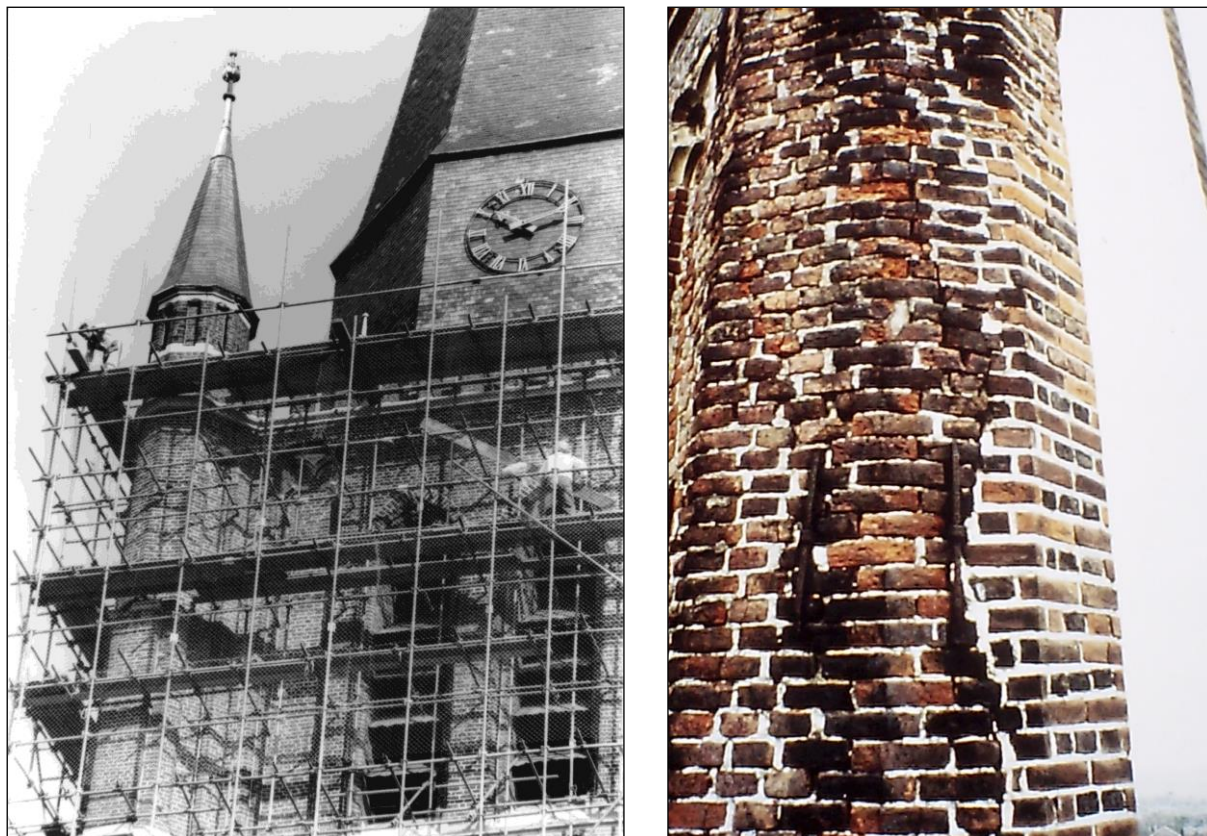
STRABO | Stichting Regionaal Archeologisch BodemOnderzoek
Kreijel 4
6035 SG OSPEL

Inhoudsopgave

Voorwoord	2
1. Inleiding	4
2. Archeologisch onderzoek	5
3. Onderzoekresultaten	6
4. Bronnenonderzoek	7
5. Conclusies	8

1. Inleiding

In 1983 werd de toren van de St. Lambertuskerk in Nederweert gerestaureerd. Aanleiding was de slechte staat van het muurwerk. Loslatende en neervallende stenen vormden de aanleiding tot een intensieve restauratie.

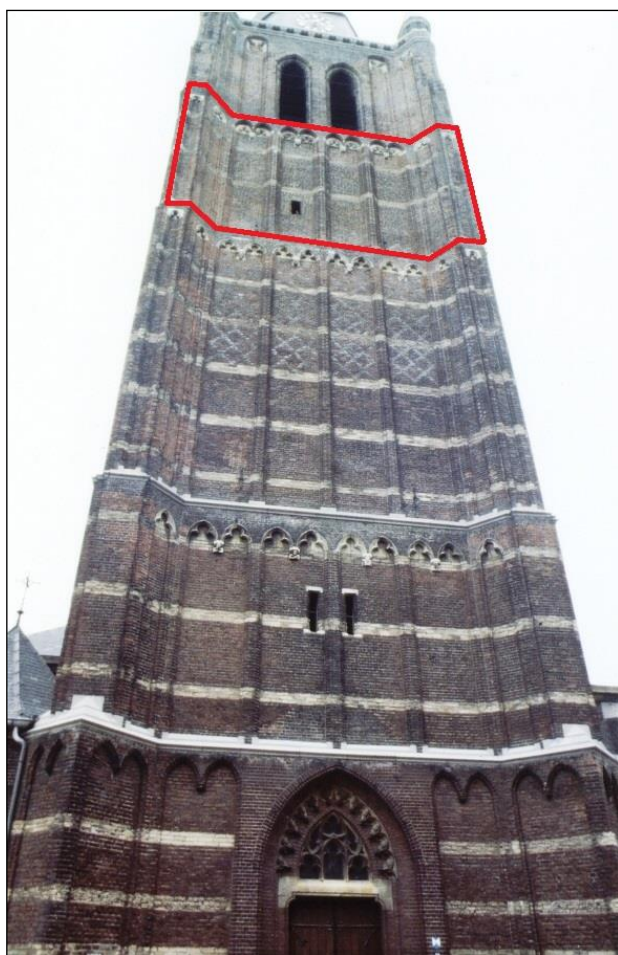
Figuur 1 en 2. Foto's van de torenrestauratie (links) en het muurwerk vóór restauratie (rechts). Collectie SGN.

Bij de restauratie werden grote en kleine delen van de buitenste baksteenschil verwijderd en opnieuw aangebracht. Hier en daar werden ook delen van de tufstenen banden en hardstenen waterlijsten vervangen.

2. Archeologisch onderzoek

Op dinsdag 22 mei 1984 bracht ik een bezoek aan het nieuwgebouwde gemeentehuis in Nederweert. Dhr. Frank Tossaint, hoofd van de afdeling gemeentewerken had ik mij daags ervoor gebeld en gevraagd om even op bezoek te komen. Hij toonde mij een onregelmatig gevormd, klompvormig brok bruinachtig roestkleurig materiaal met een lengte van drie decimeter en een gewicht van enkele kilogrammen. Het brokstuk was gevonden tijdens de restauratiewerkzaamheden van de St. Lambertustoren. Het zat in het metselwerk van de tweede geleding van bovenaf geteld, achter een tufstenen speklaag. Het is echter niet gedocumenteerd aan welke zijde van de toren de vindplaats was, waarschijnlijk betrof het de westzijde maar dat staat geenszins vast.

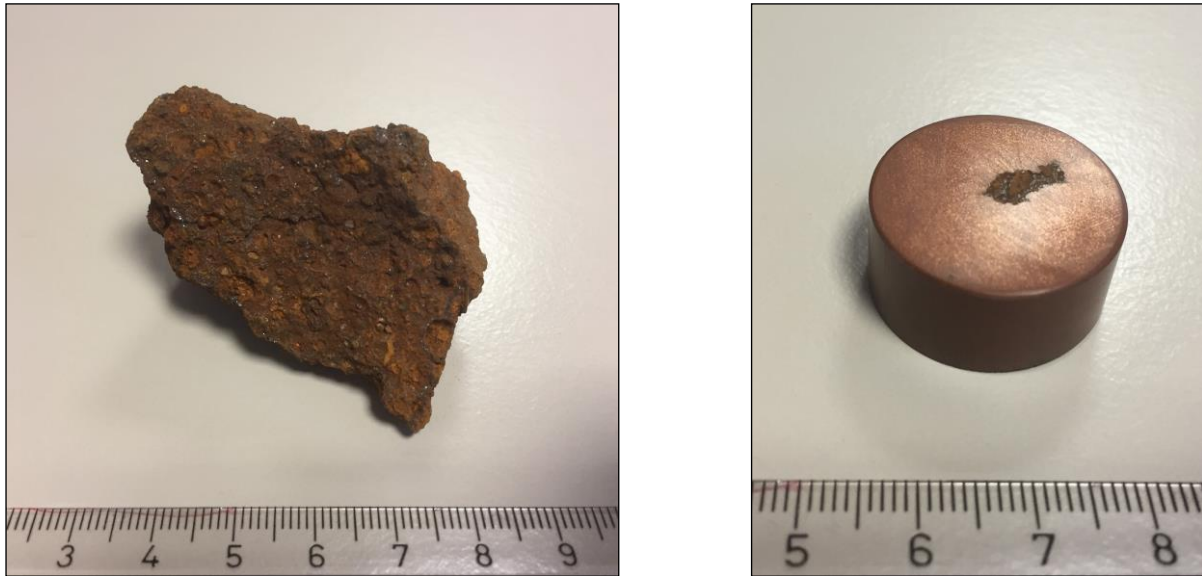
Volgens Tossaint had men in het muurwerk ook regelmatig maaskeien en stukken steenkool gevonden, die waren aangewend als bouw materiaal. Een klein monster van enkele tientallen grammen heb ik meegenomen voor verder onderzoek. Het grote brok zoals dat was aangetroffen in het muurwerk, is evenmin als de andere genoemde objecten, niet bewaard gebleven.

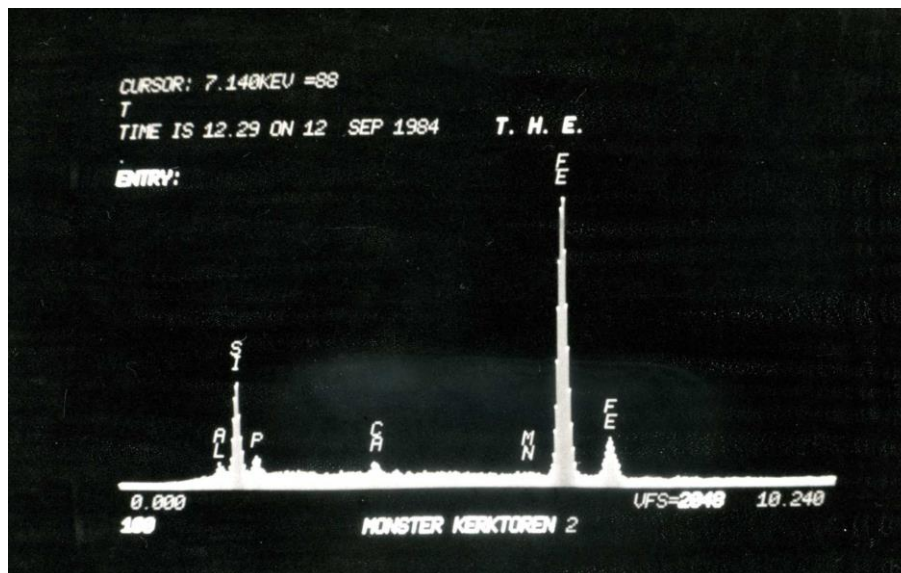
Figuur 3. Roodomlijnd de tweede geleding voorafgaand aan de restauratie van 1983/1984. Foto: collectie SGN.

3. Onderzoekresultaten

Het in de toren aangetroffen brokstuk had het uiterlijk van een bruinachtige, brokkelige roeststructuur met een conglomeraat van fijnere en grovere sterk geoxideerde korreltjes. Op woensdag 12 september bracht ik een bezoek aan het laboratorium voor fysische chemie van de Afdeling Scheikunde van de Technische Hogeschool Eindhoven. Als student had ik mij daar de weg naar gevonden. Een monster van het eerder dit jaar in het muurwerk van de toren gevonden brok materiaal liet ik daar analyseren in een röntgenspectrometer. De metingen bevestigden dat het ging om ijzeroer (-oxide). Dezelfde middag heb ik de analyseresultaten aan dhr. Tossaint gemeld.

Figuur 4 en 5. Links het monster dat voor onderzoeksdoeleinden werd gerecupereerd en rechts het sample dat in de röntgenspectrometer werd bemeeten. Foto: Alfons Bruekers.

Figuur 6. Resultaat van de röntgenspectroscopie. Foto: Alfons Bruekers.

Het gemeten materiaalspectrum was overtuigend: het brokstuk bestond dominant uit de mineralen ijzer (Fe), silicium (Si), calcium (Ca) en mangaan (Mn). Dit spectrum is typisch voor ijzeroer of limoniet ($\text{FeO}(\text{OH}) \cdot n\text{H}_2\text{O}$), dat immers ontstaat door accumulerende ijzerelementen in een zandige omgeving van kalk (calcium) en zand (silicium-oxide).

4. Bronnenonderzoek

De bouw van de toren van het rijksmonument St. Lambertuskerk te Nederweert werd aangevangen in 1467. Bewaard gebleven rekeningen geven aan dat de toren in 1518 nog niet voltooid was. De langdurige bouwgeschiedenis laat zich ook herkennen in de bouwstijlverschillen van de diverse geledingen van de toren. Aangezien de vondst uit deze rapportage uit de tweede geleding afkomstig is, zal de datering eerder naar later (1518) neigen dan naar eerder (1467).

Ijzeroer, of in de beter vorm ook aangeduid met ijzerzandsteen, is de enige van nature in Brabant en Midden-Limburg voorkomende natuursteensoort. Het is ontstaan op de overgang van de dekzandlaag naar de pleistocene ondergrond. Onderzoek aan de Brabantse kerken heeft geleerd dat ijzerzandsteen slechts werd aangewend als materiaal voor funderingen en als vulmateriaal in kistwerk. Dat laatste is dus ook het geval geweest bij de vondst uit de St. Lambertustoren.

De Weerter bioloog en cultuurhistoricus JHH de Haan bracht de in het noorden van Weert en Nederweert voorkomende toponiemen eindigend op –'Hut' in verband met smeltovens van ijzer uit ter plaatse aanwezige oerlagen. Archiefdocumentatie die deze hypothese kan bevestigen is echter niet bekend.

Bekend is dat in het noordelijke Peelrandgebied tussen 1857 en 1910 op industriële schaal ijzeroer werd gewonnen. De zogenaamde broekstenen hadden een zeer harde ijzerhoudend korst die zich vlak onder de oppervlakte van de graslanden bevond en door gebrekkige afwatering was gegroeid. De boeren was er veel aan gelegen de oerlagen te doorbreken en stuk te steken. De vieze roestbruine kleur in sommige sloten in de Peel verraadt nog altijd de aanwezigheid van ijzeroer. De oude Wanroyse kerktoren, die omstreeks 1912 gesloopt werd, bevatte stukken oersteen.

Herman Strijbos, Kempense gotiek, een veel gehanteerd begrip met een onduidelijke inhoud, in: *Jaarboek Monumentenzorg 1992* (1992) p. 44 e.v.

JHH de Haan, Het Weerter Bos, in: *Natuurhistorisch Maandblad* (61) 1972 p. 8-13, 17-62, 105-112.

MPJ van den Brand, *Lief en leed in en over De Oude Peel*, Venray (1983), p.197

A Slinger, H. Janse en G. Berends, *Natuursteen in Monumenten*, deel 4 uit de serie Monumenten Monografieën, Rijksdienst voor de Monumentenzorg (Zeist 1977).

5. Conclusies

Bij de restauratie van de St. Lambertustoren in 1984 werd bij herstel van metselwerk in het kistwerk van de torenwand een groot blok ijzeroer gevonden. Röntgenspectroscopisch onderzoek aan de THE (nu Technische Universiteit Eindhoven) bevestigde de samenstelling van de vondst als natuurlijk limoniet of ijzeroer.

De aanwezigheid van grote brokken limoniet in het kistwerk van torens komt meer voor in de Peelstreek. Ook de uit de literatuur bekende ijzerertswinning uit de natte gebieden rondom de Peel kan een aanwijzing zijn voor de herkomst van deze vondst uit de kerktoren van Nederweert.

Aanbevolen wordt om bij de torenrestauratie van 2017/2018 op dit soort vondsten bedachtzaam te zijn en deze dan met de moderne technieken te analyseren.